

УДК 343.985

Андрусенко С.В.кандидат юридичних наук, доцент
(Одеський державний
університет внутрішніх справ)

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

На основі аналізу матеріалів практики та сучасного оперативно-розшукового законодавства досліджено систему морально-етичних відносин конфіденційного співробітництва. Визначено моральні вимоги до оперативного працівника, який співпрацює з конфіденцями, також розкрито окремі аспекти залучення громадян до негласного співробітництва.

Ключові слова: конфіденційне співробітництво, конфіденти, залучення, мораль, етика.

Andrusenko S.V. Moral-ethic aspects of confidential cooperation. The system of moral-ethical relations of confidential cooperation is examined on the basis of the analysis of the practice materials and modern operative-investigative laws. The moral requirements for an operative who cooperates with confidances are determined as well as certain aspects of involving citizens in tacit cooperation are disclosed.

Keywords: confidential cooperation, confidants, involvement, engagement, moral, ethics.

Постановка проблеми. При здійсненні оперативно-розшукової діяльності виникає складна система моральних відносин як між учасниками оперативно-розшукового процесу, так і між ними та суспільством. Найбільш складними з моральних позицій є проблеми залучення осіб до конфіденційного співробітництва з органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, проблеми їх соціального і правового захисту, проблеми залучення до конфіденційного співробітництва різних категорій осіб, у тому числі осіб, що займають певне посадове становище, проблеми охорони прав і свобод як самих конфідентів, так і осіб, з якими їм доведеться працювати, вирішуючи завдання оперативно-розшукової діяльності.

Метою статті є визначення морально-етичних аспектів конфіденційного співробітництва, які виникають між учасниками оперативно-розшукового процесу, та надання пропозицій з оптимізації зазначеного процесу.

Виклад основного матеріалу. Специфіка регламентування оперативно-розшукової діяльності ставить на чільне місце високу професійну підготовку оперативних працівників, яка перш за все повинна базуватися на міцних моральних та етичних принципах професійної етики. Оперативно-розшукова діяльність постійно ставить перед оперативними працівниками проблему морального вибору між добром і злом, так як побудова і організація оперативної роботи відбувається на стику зовнішніх і внутрішніх протиріч, які обумовлені тенденцією підвищення загальної правосвідомості оперативних працівників.

Крім того, необхідно враховувати і значне різноманіття прийомів оперативної роботи, що впливає з необхідності боротьби з витонченими, ретельно замаскованими злочинами – усе це неминуче наштовхує на етичні оцінки, судження про моральну допустимість або неприпустимість тих чи інших конкретних способів вирішення завдань, які виникають у сфері оперативно-розшукової діяльності, що зумовлює ширший підхід до її морально-етичних основ. Регламентуючі оперативно-розшукову діяльність Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» [1] та відомчі нормативні акти не містять вичерпних приписів поведінки оперативних працівників і конфідентів у тих чи інших ситуаціях, оскільки в умовах протистояння оперативного працівника та злочинця охопити правовим регулюванням усі нюанси оперативної роботи просто неможливо. Чинне законодавство забороняє залучати до конфіденційного співробітництва недієздатних осіб, які мають психічні захворювання або за станом свого здоров'я не спроможні виконувати завдання оперативно-розшукової діяльності. Не дозволяється встановлювати негласне співробітництво з особами, які не досягли повноліття [2, с. 267].

Проблема морального виховання оперативних працівників стає реально здійсненою та перспективним завданням, бо моральні ідеали професії знаходять підтримку і втілення в дійсних відносинах. Однак гармонійне поєднання ідеалів насправді не досягається автоматично з усуненням відповідних соціально-економічних причин. Залишаються пережиткові явища в громадському, груповому та індивідуальному рівні свідомості, боротьба з якими

становить головний зміст виховної роботи. Моральні правила не можна змусити виконати силою, «їм слідують за внутрішнім переконанням». На сторожі їх стоять не суд і прокуратура, а совість і громадська думка. Моральні норми мають у собі частинку досвіду і визнаних ідеалів. Самі ж ідеали відображаються в нормах, які рекомендують дотримуватися певної поведінки. Іншими словами, ідеал є вищим зразком, до якого кожен повинен прагнути, а норма являє собою своєрідну межу, нижче якої людина не має права опускатися. Моральні норми слід пояснювати, вселяти, доводити, щоб вони стали усвідомленим внутрішнім переконанням людини.

З тих пір, як був прийнятий та набрав чинності Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» [1], пройшло понад двадцять п'ять років. Закон офіційно закріпив можливість реалізації громадянами свого права на надання допомоги органам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, у рішенні задач по боротьбі зі злочинністю шляхом гласного і негласного сприяння цим органам, визнав соціальну необхідність і значимість такого сприяння і надав цим органам право на його використання. Тим самим Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» [1] поклав кінець систематичним нападкам преси та інших засобів масової інформації на осіб, які здійснюють сприяння оперативним підрозділам, бо визнав його правомірним і з соціальної точки зору виправданим. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» [1] визначив коло осіб, з якими органи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, можуть встановлювати відносини співпраці, в тому числі на основі угоди, передбачив соціально-правовий захист таких осіб, і разом з тим поклав на них обов'язок «зберігати в таємниці відомості, що стали їм відомі у ході підготовки або проведення оперативно-розшукових заходів, і не представляти завідомо неправдивої інформації зазначеним органам». І тим не менше законодавче виправдання осіб, які сприяють органам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, не завжди знаходить моральне схвалення [3, с. 260].

Звичайно, і вітчизняний, і світовий досвід боротьби зі злочинністю свідчить, що діяльність правоохоронних органів тісно пов'язана з постановкою завдань по боротьбі зі злочинністю, які часто не можуть бути вирішені без використання негласних джерел інформації. Це перш за все стосується вирішення завдань з попередження та припинення викрадень людей, вбивств, терактів, недопущення виключно тяжких наслідків від злочинів, які неможливо вирішити без попереднього отримання інформації від конфідентів. Як же суспільство повинно ставитися до сприяння цих осіб, до передачі ними інформації про задуми садистів, терористів і вбивць, учасників інших злочинів? Невже такий їх вчинок є аморальним? Або ж аморальним є недонесення обізнаних осіб про злочини, що готуються, інформацію про особистості злочинців і їх місцезнаходження, які могли сприяти запобіганню злочинів, масової загибелі людей, але не допомогли, не врятували?

Таким чином, моральні і правові норми вступають у суперечність. Безумовно, це питання має бути вирішено, при цьому, на наш погляд, для його

вирішення необхідно глибоке вивчення і дослідження професійної етики; виявлення моральних особливостей оперативно-розшукової діяльності. Крім того, видається, що розгляду названих питань повинен передувати теоретичний аналіз сутності професійної моралі, який у філософській та спеціальній, в тому числі юридичній, літературі не знайшов поки що належного відображення.

Моральні вимоги до оперативного працівника можуть полягати в такому:

- ставлення до людини як до найвищої цінності, повага і захист прав і свобод людини і громадянина та людської гідності;

- глибоке розуміння соціальної значущості своєї професії, своєї ролі і високого професіоналізму, своєї відповідальності перед суспільством і державою як працівника правоохоронної системи, від якої вирішальною мірою залежать громадська безпека, охорона життя і здоров'я громадян;

- розумне і гуманне використання наданих законом прав у суворій відповідності з принципами соціальної справедливості, громадянського, службового та морального обов'язку;

- принциповість, мужність, безкомпромісність, самовідданість у боротьбі зі злочинністю, об'єктивність і неупередженість у прийнятті рішень на проведення оперативно-розшукових заходів, застосування сили, засобів і методів оперативно-розшукової діяльності;

- чесність, непідкупність, турбота про професійну честь, репутацію співробітника оперативного підрозділу;

- свідома дисципліна, старанність і ініціатива, професійна солідарність, взаємодопомога, підтримка, сміливість і морально-психологічна готовність до дій у складних оперативно-розшукових та оперативно-тактичних ситуаціях, здатність до розумного оперативному ризику в екстремальних умовах;

- постійне вдосконалення професійної майстерності, знань в області оперативно-розшукової етики, підвищення загальної культури, розширення інтелектуального кругозору, творче засвоєння необхідного вітчизняного і зарубіжного досвіду.

Звісно ж, що вказані вимоги дають наочний образ моральних якостей, якими повинен володіти оперативний працівник, щоб ефективно виконувати поставлені перед оперативно-розшуковою діяльністю завдання, бути здатним присвятити своє життя служінню суспільству, охороні прав і свобод громадян, належним чином залучати осіб до сприяння правоохоронним органам у боротьбі зі злочинністю та забезпечувати їх соціально-правовий та моральний захист.

Слід взяти до уваги світовий досвід боротьби зі злочинністю, який свідчить про те, що діяльність органів поліції тісно пов'язана з постановкою таких завдань боротьби зі злочинністю, які часто не можуть бути вирішені без використання негласних джерел інформації. За їх допомогою здійснюється і пошук істини за фактами злочинів у межах, які гарантують впевненість у достовірності усіх основних деталей розслідуваної події і причетності до нього перевірених осіб, що також свідчить про моральний зміст їх діяльності.

Соціальний захист конфідентів можливий при переконаності в корисності негласного співробітництва, в захисті за його допомогою інтересів як суспільства в цілому, так і окремої особистості. Тільки після цього можна чекати у відповідь реакції суспільства на їх справедливу і корисну діяльність, а для цього необхідні широка пропагандистська робота засобів масової інформації, дотримання етики в публікаціях, які зачіпають питання конфіденційного сприяння.

Так, розкриваючи окремі аспекти залучення громадян до негласного співробітництва, необхідно виділити такий момент, як використання провокації злочинів в оперативно-розшуковій діяльності з метою примусу тієї чи іншої особи до сприяння оперативним органам. Чи можна виправдати з моральних позицій дії оперативних працівників, що провокують особу на вчинення злочину, для того щоб «прив'язати» до компрометуючих його даних і отримувати від нього необхідну інформацію? Є мета розкриття інших злочинів такий засіб? Очевидно, що противники плутають провокацію з таким поняттям з теорії оперативно-розшукової діяльності, як «оперативна комбінація». Але ж їх основна відмінність полягає в тому, що в ході комбінації органи правопорядку не сприяють формуванню злочинного задуму, не полегшують його реалізацію, а лише коригують час, місце та умови вчинення злочину з одночасним вжиттям заходів, що виключають настання негативних соціальних надалі зазначених дій.

Тобто тут метою є взяття під контроль реально підготовлюваний або злочин, що вчиняється, «щоб припинити його в момент, оптимальний для доведення». Принципово важливим є тут той момент, що даний злочин все одно буде або було б скоєно і без втручання оперативних підрозділів, але вже в інших, невідомих їм умовах, а значить, і можливості його припинення будуть відсутні.

Правоохоронні органи повинні за допомогою сприяння громадян оперативним підрозділам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, запобігати, припиняти та розкривати злочини, а не залучати до їх вчинення будь-кого і з будь-якою метою. Це обов'язок, закріплений відповідними нормативно-правовими актами, наповнений і глибоким моральним змістом.

Співпраця громадян з оперативними підрозділами повинна ґрунтуватися на їх добровільній згоді допомагати у благородній справі боротьби зі злочинністю, на розумінні усієї важливості та соціальної корисності цієї допомоги. Тобто має бути розуміння, що негласне співробітництво – це одна з форм реалізації морального обов'язку кожного громадянина захищати свою державу, встановлений в країні правопорядок.

Оперативні працівники повинні формувати моральні позиції осіб, які залучаються до негласної співпраці. Вони зобов'язані при роботі з конфідентами постійно виховувати їх у дусі патріотизму, дотримання законності та підтримання правопорядку, прищеплювати конфідентам непримиренне ставлення до фактів вчинення злочинів та осіб, що їх здійснюють. Службовий характер взаємин і діяльності оперативного працівника і особи, яка надає

негласне сприяння правоохоронним органам у боротьбі зі злочинністю, не змінює того, що за своєю суттю названі аспекти їх співпраці виступають елементами професійної етики.

На підставі вищевикладеного можна зробити **висновок**, що в роботі органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, виникає безліч проблем як правового, так і морально-етичного характеру, особливо це стосується співпраці з громадянами на конфіденційній основі. Вирішити ж їх багато в чому допомагає професійна етика оперативно-розшукової діяльності.

Бібліографічні посилання

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII // ВВР України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
2. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина I : підручник. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с.
3. Науково-практичний коментар Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» / Сервецький І.В., Дашко В.А. – К., 2006. – 400 с.

Надійшла до редакції 18.10.2017
